

X.

A Királyhegy (Königsberg, Králova-Hola).

Podhradszky András-tól.

Azon hegységet, mely Gömör-, Liptó- és Zólyom-megyék között szakadatlan összefüggésben fekszik s azok között gerinczével majdnem teljesen határvonalat képez, „Alacsony-Tátra” neve alatt ismerjük. Hogy és miként jutott ez elnevezéshez, előttünk ismeretlen. De ha a Liptó- és Túrócz-megyék közt elterülő dél-éjszaki irányban húzódó hegységet, mely a tulajdonképi Fátrától a Túrócz-folyó s völgye által választatik el, szintén a Fátrához soroljuk, a mint földrajzilag kell is, úgy a királyhegyi lánczolat ennek nyugat-keleti irányban futó folytatását képezi, s ez esetben a Királyhegy a Fáttra-hegység keleti s mondhatni végső nyúlványát alkotja; ha ellenben a Magas-Tátra és királyhegyi lánczolat között a Hochwald-ot tekintjük összekötő kapocsnak, mely a Vág- és Poprád-folyók között vízválasztékot s Szepes- és Liptó-megyék közt határvonalat képez, akkor a királyhegyi lánczolatot mindaddig, míg az előbb érintett dél-éjszaki irányban húzódó Fáttra-hegységgel úgyszólván derékszöget képez, a Magas-Tátrához is sorolhatjuk. Ez tehát egyéni nézet, mely az illető érveitől függ; részünkről ha a királyhegyi lánczolat összefüggését s geológiai képződését tekintjük, úgy azt inkább a Fáttra, mint a Magas-Tátra elágazásának tartjuk.

Lehet, sőt nézetünk szerint valószínű, hogy a Királyhegy s lánczolata „Alacsony-Tátra” nevét egy szigorúbb megkülönböztetésnek köszöni, mert a Fáttra elnevezés körülményesebb leírás nélkül sok fogalmi s helyi zavart okoz, miért mi is daczára kifejezett nézetünknek a Királyhegy lánczolatára mindaddig, míg az földrajzilag teljesen tisztázva nincs, az Alacsony-Tátra elnevezést tartjuk meg, mint a mely általánosságban el van fogadva.

Az ez értelemben vett Alacsony-Tátrának egyik legte-

kintélyesebb csúcsa a Királyhegy. Tekintélyessé lesz már helyzeténél fogva, mert ő előőrse azon hegylánczatnak, mely az Alacsony-Tátra nevét viseli. Rajta áll meg a szem először, ha valaki e hegylánczaton végig tekint.

Vízválasztéka a Garam-, Vág- és Hernádvölgynek, nyílt kilátást enged ezen völgyekbe, a Szepességbe, a Sajó-, Rima- s Murány-völgyekbe, le egész a Tiszáig, sőt fegyverzett szemmel azon túl is. Dél-kelet és nyugat felé őt uralja a helyzet, mert nálánál alább nincs hegy, mely magassága által a szabad kilátást feltartóztatná. Az egész Magas-Tátra csak róla nézve nyújtja azon panorámát, melyhez foghatót a gondolat alig teremthet; róla nézve tárja föl minden szögét-zugát s nagyszerűségének minden pompáját és fenségét.

Magassága Emericzy Jenő, Coburg hercegi vasgyári felügyelő tiszt, fölvételei szerint (kinek magasságmérési adatait a Teplicska község s határára és a Fekete-Vágra vonatkozó adatokon kívül ezen cikk egész folyamán használni fogjuk) 1971 m. Azon pont pedig, hol a triangulationális fix pont áll, mely a háromszögellők felvételei szerint legmagasabbnak van feltüntetve, szerinte 1961.7 m. E két pont egymáshoz alig 400 m. távolra esik, s a magasabb pont szigorúan a gerincz meuetén nyugat felé kiálló meredélyes sziklát képez.

A Királyhegytől még keletibb irányban mintegy jó félórányi távolban fekszik az 1734.4 m. magas Királyszikla (Königsfelsen, Králova-Szkala), mely kúpalakjánál s sziklás omladékos természeténél fogva felettebb szembeszökő, s itt csak annyiban említetik meg, nehogy a tulajdonképeni Királyhegygyel összetévesztessék.

A Magas-Tátra legmagasabb pontjául a Gerlachfalvi-csúcs van fölvéve 2662.3, a Lomniczi-csúcs pedig 2633.0 méterrel; az elsőnél tehát a Királyhegy legmagasabb pontja 690.5, a másodiknál pedig 661.2 méterrel alacsonyabb.

Hogy a magassági felvételeknél Emericzy Jenő úr adatait használjuk, azért történik, mert a cikkünkhez kellő magassági adatok legnagyobb része jelenlétünkben s a cikk szükségessége szerint számíttatott ki, de eltekintve ettől adatait máskülönbben is épen oly megbízhatónak tartjuk, mint a háromszögellők felvételeit. Lakó helye közvetlen a Királyhegy alatt fekszik, melynek magasságát az országos meteorologiai intézet az általa itt észlelt évi közép légsúlymérői adatok nyomán megállapította, melynek Emericzy Jenő úr maga is tagja, s melytől pontos műszerekkel el van látva. Kiindulási s ellenőrzési pontja tehát lehető pontos, s ha hozzá veszszük még, hogy lelkiismeretes észlelő s kitűnő számító,

ügy adatait minden tétovázás nélkül nyugodtan használhatjuk.

A Királyhegy Sumjác, Telgárt s Teplicska községek határai között fekszik, a két első Gömör-, utóbbi Liptó-megyéhez tartozik. Főcsúcsa azonban tisztán Sumjác községe határába esik, mely község a Királyhegy lejtőjén 895.2 m. tengerszín feletti magasságban áll. Telgárt s Teplicska községek szintén a Királyhegy lejtőjén, de kiállóbb nyúlványain fekszenek; ugyanis az első 902.0, utóbbi 918.7 m. magasságban, tehát e három község között Teplicska fekszik legmagasabban.

Fekvésre nézve Sumjác délkeleti s délnyugati, Telgárt keleti, Teplicska éjszakkeleti fekvéssel bír, s ezen világtájak légáramlatainak ki is vannak téve.

A Királyhegy egy negyedik lejtője lenyúlik még Pusztapolóig (ez egy erdők között a Poprád, Dobsina, Sztraczena és Murány felé vezető országúton fekvő hercegi vadász s kerülő-lak s korcsmából álló megszálló hely), mely földrajzi fekvése szerint Telgárt s Teplicska községek határai közé esik, azonban Telgárt s Vernár községek határához tartozik. Tengerszín feletti magassága 933.2 méter.

A tulajdonképeni értelemben vett Királyhegyet s közvetlen nyúlványait tehát szigorúan véve Sumjác, Telgárt, Teplicska községe s a Pusztapolói-pusztá határolja.

A Királyhegy tulajdonosa Ágoston Szász-Koburg-Gothai herceg ő királyi fensége, csupán a Teplicska felé nyúló oldal kinstári birtok, mely azonban a tetőtől 900 m. távolra visszamarad.

A Királyhegy hajlási lejtje átlag véve 15—20% között váltakozik; így tehát alakulása nem felette meredeken emelkedő. Egészben véve dombordad s csak itt-ott meredélyes sziklafalakat alkotó. Dombordad alakja alapközetének kiformyása.

Alapközete ugyanis a gneisz, csillám- és chloritpala, melyek egymásba általmennek, s a szemlélt nem ritkán zavarba hozzák.

A főbb s magasabb pontokat kizárólag ezek alkotják, helyenként előjönnek gránittömbök is, mely közet alkotó részeiben a gneisszal egy, csupán tömörülésében különbözik attól, mindkettőt a quarz, földpát s csillámpala képezvén, csak hogy a gneisz szerkezete réteges vagyis palaszerű, míg a gránit szemeses. Nyúlványait az agyagpala különféle nemei, továbbá a porphy, trias- és dolomit-mészke foglalják el.

Az érczek közül a vas, réz, ezüst, arany e hegy-

ségben szintén föltalálható, s a régi időkben ez utóbbi kettőre dolgoztak is Sumjácز községe határában, bár nem nagy eredménnyel. A vasérczből előjön az ancheryt, vascillám s a barna vasércz, de csak szórványosan, a miért azok kizsákmányolására daczára az itt közelben fekvő vasgyárak szükségletének eddigelé kevés gond fordított, újabb időben azonban ez is felkaroltatott, bár nem mondható, hogy kiváló sikerrel. Még a higanyérczet s galmeit említhetnők, melyek nyomai Sumjácز s Telgárt községe határában szintén föltalálhatók.

Forrásokban s vizekben a Királyhegy felette gazdag. Lépten-nyomon források bugyognak belőle, s a hegyi patakok keresztül-kasúl szeldelik lejtőit s völgyeit.

Hazánk három igen nevezetes folyója ú. m. a Göllnicz, Fekete-Vág és a Garam belőle fakad. A két első közvetlen a tető alatt, és pedig a Göllnicz annak éjszak-keleti, a Fekete-Vág pedig éjszaki oldalán; az első 1736.6, utóbbi körülbelül 1650.6 m. magasban, egymástól alig ezer méternyi távolban. A Garam annak már csak nyúlványából, a Besznikből ered, mely hegyhajlás a Garam és Göllnicz vízválasztékát képezi, s egyszersmind nevezetes arról, hogy a dobsinai s murányi országút rajta ágazik kétfelé; fakadó forrása 982.5 m. magasban Telgárt községe határában, a faluhoz fél óra járásnyira van, a Göllnicz ellenben Sumjácز, a Fekete-Vág pedig Teplicska határában fakad.

A Garam-ra nézve megjegyezzük, hogy két leggazdagabb mellékforrása szintén a Királyhegy csúcsa alatt, a Göllnicz és Fekete-Vág forrásaihoz közel, egyik keleti, másik déli oldalán fakad.

A keleti oldalon fakadó forrás a Fekete-Vág forrása magasságának felel meg, a déli oldalon levő pedig 1718.8 m. magasságban van és így egyik Telgárt, másik Sumjácز határában veszi eredetét.

A keleti oldalon fekvő forrásból támadó patak Telgárt községén keresztül folyik, s a falu alatt az alig észrevehető Garam-folyóval egyesül; a déli oldal patakja pedig Sumjácز községe alatt a Vereskő-breznóbányai országút közvetlen szomszédságában szakad a Garamba, s ezzel egyesülése által itt már oly folyócskát képez, mely lehetővé teszi az e völgyben sűrűn fekvő vasgyárak s egy műfűrész vízerővel hajtását. Egy óra járásnyival alább vagyis Pohorella mellett a Királyhegy még számos patakjaival gyarapítva, a Garam már fa-szállításra is használható.

A Göllnicz keleti irányban haladva, a Királyhegy alatti terjedelmes erdőségekből Pusztapolónál jön ki, s az

Éleskő mellett elhaladva Sztraczena felé folyik, hol szintén is alább tekintélyes vasgyárak hajtó erejét képezi.

A Fekete-Vág a Királyhegyről éjszaki irányban haladva Teplicskához közel a Sztari-Gyil nevű hegy háta mögött folyik, s már ott lehetővé teszi, hogy az erdő-termékek rajta tovább szállíttassanak.

E három folyó jelentősége már eredetők közvetlen közelében is fontos, tovább pedig azok nemzetgazdasági fontossága lépésről-lépésre gyarapodik. A vas s egyéb ércziparra és faüzletre utalt felvidék valódi áldásának tekinthetők, mert általok válik lehetségessé az erdőtermékek tovaszállítása s egyéb termelésének értékesítése, tehát az itteni lakosság fentarthatása is.

Éghajlati tekintetben a Királyhegy s annak vidéke már magasságánál fogva is zord. Július, augusztus havát leszámítva a többi hónapok tavasszal és ősszel hűvösek, mihez sokkal hozzájárulnak az itteni nagyterjedelmű erdőségek. Ezeknek kigőzölgései még a nyári hónapokban is feltűnően hűtik a légkört.

A derek rendesen már augusztus-hó vége felé beköszöntenek, s a kerti flórát, mely ekkor a legszebb, tönkreteszik.

Csapadékokban, mint minden nagyobb erdősséggel bíró vidék, ez is gazdag, sőt ezek sokszor túlságokba is átalcsapnak. A Királyhegy s lánczolata már a terhesebb fellegek régióiba esik, az erdők hűsebb légköre azok lefegyverzésére felette nagyon befolyik.

A tél hosszú s hóban túlbő. Tartama rendes körülmények közt 6 hónap, gyakran hosszabb. November elejétől április utóljáig a legeltetés még a falvak közelében is szünetel. A tavaszi mezei munka május elejére, a betakarítás szeptember elejére esik, így tehát a vetemények 4 hónap alatt érnek meg.

A szelek, viharok télen át gyakoriak s a hófuvatok ekkor oly mérvűek, hogy a közlekedés igen gyakran több napon át meg van akadályozva. A közlekedés fentartása e miatt télen költséges, mi azonban az itteni gyári üzlet és forgalom érdekében még áldozatok árán is szükséges.

Hófuvatokjairól különösen a Göllnicz és Garam vízvázlástéka, a Besznik, nevezetes, hol a hófúvások rendesen 3—4 m. magasra halmozódnak fel. E vízvázlásték legmagasabb pontja csak 1012.3 m. magas, de miután a Göllnicz és Garam völgyének nyúlványai itt találkoznak, az ezekben feszítő erőt nyert keleti és nyugati szelek két ellentétes

irányból jöve a havat itt halmozzák össze, melyhez a Királyhegyről lezúgó éjszakai szél is sokkal hozzájárul.

A Besznik nevezetes még arról is, hogy még nyáron át sincsen időpont, mikor itt szél vagy legalább erősebb légmozgás ne volna észlelhető. Ezt is a keleti s nyugati irányból a völgyeken feljövő különböző légáramok itteni találkozása okozza.

A Királyhegy lakott pontjai évi közép hőmérséke 6—7°C. között váltakozik, tehát még a tavaszi mezőgazdasági termények érlelésére meglehetősen elegendő. Ha már most Humboldt fölvételét a Királyhegyre alkalmazzuk, mely szerint a hőmérsék fölfelé minden 161.4 m.-rel egy fokot esik, akkor a Királyhegy csúcsán az évi közép hőmérsék körülbelül 1°C. volna.

A Királyhegy tenyészetére három övre osztható, ú. m. mezőgazdasági, erdei s alpesi tenyészetre.

A mezőgazdaságit csak annyiban érinthetjük meg, mennyiben Sumjác, Telgárt s Teplicska községek a Királyhegy oldalán, illetőleg annak közvetlen nyúlványain állanak, s azok körül mezőgazdaságot is üzetik.

A mezőgazdasági termelés véghatára Sumjác s Telgárt községekben átlag 963.5 s Teplicskán 950.0 m. magasságig folytattatik, a hegyi rétek művelését ide nem számítván, mert ez trágyázás mellett az alpeseken is üzhető.

Sumjácson s Telgárton természetik tavaszi rozs (bár kevés), árpa, zab, burgonya, len és káposzta; Teplicskán zab, árpa s leginkább keverten — mondják, hogy így jobban sikerül s kenyérre is alkalmasabb, mint amúgy tisztán, — azonkívül burgonya, len és káposzta. Sumjác és Telgárt rétjei kielégítőek, Teplicskáéi rozszak, mert művelésök terhesebb.

Az aratás ideje e községek magassága, legritkább azonban fekvése szerint módosul. Sumjác legkedvezőbb fekvéssel bírván, itt az aratás rendszeren augusztus utolján történik. Telgárton s Teplicskán egy-egy héttel s esetleg néha kettővel is később, úgyszintén a vetés ideje is. Sumjácson nem ritkán az őszi rozs is sikerül, de csak kedvezőbb helyeken, honnét a hóvíz korábban lefut. Kedvezőtlen helyeken, ha a hó a vetéseken soká fekszik, azok kipállanak.

Hideg, nedves mostoha években mind három községben a tavaszi vetések sem érnek meg tökéletesen.

A burgonya kiszedése korán, vagy 2—3 héttel az aratás után történik s leginkább a legeltetés érdekében, mely szerencsétlensége a népnek. Az ily korai kiszedés a rothadást fokozza, úgy hogy alig van év, hogy ezen panasz fel ne merülne, pedig e népnek főtápláléka abból áll.

Az átlagos maghozam a tavaszi rozsnál s árpnál 3—4, a zabnál 2—3, a burgonyánál 2—3 szem, tehát szigorúan véve a munkát sem fedezi; hogy azonban a mezőgazdaság itten mégis meglehetősen terjedelemben üzetik, az csak népének a földhöz való ragaszkodásában leli magyarázatát, s abban, hogy más keresetre nem használható családtagok foglalkozást nyerhessenek.

Miután itt a nép elegendő s állandó keresettel ellátható, sokkal helyesebben cselekednék, ha mezőgazdasági célokra csak jobb fekvésű földjeit művelné. Ily magas fekvésű vidékek leginkább marhatenyésztésre vannak utalva, melyet itt még az is megkönnyít, hogy a nép terjedelmes földbiratokkal rendelkezik, s így helyesebb berendezés mellett terjedelmesebb marhatenyésztés itt valóban fogantatosítható volna. Fejlettebb s gondosabb marhatenyésztés mellett még az oly hegyi földeket is kosarazni s takarmánytermesztéssel jövedelemhezókká tenni lehetne, melyek most a trágyahiány vagy annak terhes fölhordása miatt télpárlagon hevernek, mert csak madarak által trágyáztatnak; sőt még jobb fekvésű földjeik is takarmánytermesztésre fordítva, mint a büköny és lóhere, reájok nézve nagyobb előnyt nyújtanának, mint a rozszul fizető magneműek.

Nagyobb marhalétszámból a nép nem csak többet pénzeltethetne, de több marhával többet is kereshetne, mert megfelelő marhalétszám mellett az itteni gyári és erdei ipar is szélesebb alapokra fektethető volna. Fájdalom a nép ezt be nem látja, s régi elavult szokásaitól eltérni nem akar. A marhatenyésztés fejlesztését csak úgy képzei még most is keresztülvihetőnek, ha mindenüvé — hová szeme fér — marhájával szabadon barangolhatna. Önmagától semmit sem tesz, se nem vár, s csupán a véletlenre s mások segélyére bízza magát.

Az erdei tenyészet a Királyhegyen nem mondható valami felette változatosnak, mert leginkább fenyűfélékre szorítkozik. A lombosok itt csak alárendelt szerepre vannak utalva, egy-két nem kivételével csak alantabb vagyis a Királyhegy alján fordulnak elő, s itt sem buján csak inkább eltörpült példányokban.

Annál jobban díszlenek a fenyűk, melyeknek úgy a talaj, mint az éghajlat teljesen megfelel. A párában dús légkör a fenyűk eleme, s ebben itt fogyatékok nincs.

Az itteni erdőségek jó karban állanak, s fokozza értéküket azon rend és gondos ápolás, melyekkel a járó-kelő itt minden lépten-nyomon találkozik.

Előjönnek a fenyűk közül: a lúcz-fenyű (*Pinus*

Picea L.), jegenyefenyő (*Pinus Abies L.*), veres fenyő (*Pinus Larix L.*) s erdei fenyő (*Pinus sylvestris L.*). Utóbbi három azonban nem tisztán, csak szórványosan.

A lombos fanemek közül előjön a bükk (*Fagus sylvatica L.*), hegyi juhar (*Acer pseudoplatanus L.*), nyírfa (*Betula alba L.*), hamvas éger (*Alnus incana L.*), mádár berkenye (*Sorbus aucuparia L.*), rakottya fűz (*Salix caprea L.*), mindnyájan szintén nem tisztán, csak szórványosan.

A tülevelű bokrosokból előjön a boróka (*Juniperus communis L.*); a lombos bokrosokból a közönséges mogyoró (*Corylus avellana L.*), közönséges pöszméte (*Ribes grossularia L.*), veres ribiszke (*Ribes rubrum L.*), kövi vagy havasi ribiszke (*Ribes alpinum L.*), farkasboroszlán (*Daphne Mezereum L.*), málna (*Rubus idaeus L.*), ükörkeloncz (*Lonicera Xylosteum L.*), fekete loncz (*Lonicera nigra L.*).

Az erdő határa a déli s keleti oldalon védettebb s hozzáférhetlenebb helyeken 1609.3 m. magasságig megy föl, az éjszakin attól 200—300 méterrel visszamarad; hol az erdőtenyészet határa attól visszamaradt, ott annak vagy a korábban esztelenül üzőtt legeltetés vagy pedig a talaj sziklás alkata az oka.

Legmélyebben van visszaszorítva az erdő határa a déli vagyis a sumjáczi oldalon, hol amaz 1271.7 m. magasságig lemegy, mely azonban mesterséges ültetés által eddigelé 1415.9 m.-nyire felemeltetett.

Az erőszakos visszaszorítás által elkövetett hibákat itt azonban részint a legeltetés szabályozása, részint ültetvényezések által egy vagy másfél évtized alatt helyre fogják ütni, s hol mai nap kopárságok meredeznek, ott három-négy évtized múlva zöldelő erdők fognak elterülni, mert mesterséges ültetés által eddigelé is a déli s délkeleti oldalon nagy területek vannak beerdősítve, még pedig szép sikerrel.

Az erdők ilyenén szaporítása jótékonyan fog hatni nem csak az alantasabb állatokra, melyek növekvésükben fognak gyarapodni e véd alatt, de nyerni fognak általa a távolabb vidékek is, mert a nagyobb magasságokban levő erdők éghajlati befolyása sokkal jótékonyabban hat a távolabb fekvő, mint a közvetlen közel vidékekre, óván azokat a zord légáramoktól s szaporítván a csapadékokat is. — Vajha e tekintetben más erdőbirtokosaink is annyit tennének, mint a Királyhegy tulajdonosa!

Az erdők szaporítása által nyer még az ipar is s nyer

a nép is, mert hegyes vidékeinken a nép jóléte nagy részben az erdők mennyiségétől s minőségétől függ.

A Királyhegy 1200 m.-nél magasabb pontjain fekvő erdőségekben a nemesebb fánemek közül csak a lúcz-fenyő az, mely fontossággal bír, s az erdők zömét itt már csak ez képezi. Ez hatol fel egyedül az erdőtenyészet véghatáráig s egybeolvad az alpeseken előjövő törpe fenyővel.

A többi fánemek e magasságon felül csak szórványosan, csak a lúcz-fenyő védve alatt tenyésznek, nem bírván azon elemi viszontagságoknak ellenállani, melyeknek a hidegtől s a zord szelektől ki vannak téve.

A veres fenyő versenyre kel ugyan vele, s felköveti az erdőtenyészet véghatáráig, de csak szórványosan, s miután tűi ritkák s azokat télre hullatja, zárt állabok alkotására, mely a véd miatt itt annyira fontos, nem alkalmas, azért is csak alárendelt szerepet játszik.

A jegenye s erdei fenyő, továbbá a juhar már 1200 m. magasságban visszamarad, csupán a nyírfa, rakottya fűz és madár berkenye hatol föl 1508.2 méter magasságig, s itt helyenként még csoportosan is előjön, de csak eltörpült példányokban, véd mellett azonban meglehetősen példányokban, különösen a madár berkenye 25—30 cm. vastagságra is megnő.

Az erdőtenyészet véghatáráig, sőt azonfelül is felhatolna még a czirbolya-fenyő (*Pinus Cembra L.*), de ez itt eddig hiányzott, a mesterséges ültetésnél azonban jelenleg sikerrel tenyésztetik.

Az erdőtenyészet véghatára felé nagyon érdekes a lúcz-fenyő terjeszkedését s az elemekkel való harczát megfigyelni. A védetlen, különösen az éjszaki zord légáramoknak kitett gerinczekben a magányosan álló fák a hidegtől gyakran leperzseltetnek, s a helyett, hogy növésséggel a magasba törnének, ágakba s galyakba törpülnek el.

Szembeszökő ugyanis, hogy e miatt a lúcz-fenyő az erdőtenyészet véghatára felé igen sűrű csoportokban nő. E csoportok egy családot alkotnak. A hosszahajtások elfagyása miatt a magasság növekvésében visszatartott életerő a galyak szaporaságában nyilatkozik, s ezek oly sűrűn rakódnak egymás fölé, hogy az alsók a felsők nyomása alatt önálló egyedekké lenni kényszerítetnek.

A világosság elvesztésével a belső tűk folytonos hullásnak kitétetvén, az anyatörzs körül e hulladék korhanyt alkot, s mely galy e folytonosan emelkedő korhany közzé kerül, abba gyökeret ereszt, s azon a pillanatban önálló egyeddé vált és vízszintes helyzetéből függőlegesen kezd nőni, idő-

vel még nyomát is elvesztvén annak, hogy az anyatörzs tartozéka. Az önállóvá vált törzs ezt ismét így folytatja tovább, s nem ritkán találni, hogy ily csoportban 100—200 darab törzs áll kender-módra egymás mellett.

E csoportok védve alatt részben ily módon, részben magból támadva ismét újabb és újabb, mindig szebb egyedek jönnek létre, melyek hova lejjebb zárt erdőkbe mennek át.

Ily módon szaporodásra azonban nemesebb fanemeink közül csak a lúcz-fenyő képes, azért magasabb hegyeinkben megbecsülhetetlen, s ha ilyszerű szaporodásában emberi erőszak s legeltetés által nem háborgattatik, önmaga is képes 1500—1600 m. magasságig alpesi területeinket benépesíteni s erdőkke változtatni. Hogy ez felette lassan történik, magától érthető; azért a hiányos közök mesterséges beültetése különösen véd mellett gyorsabb és célhoz vezetőbb.

Ugyaníly módon szaporodik a boróka és törpe fenyő is, csakhogy ezek bokornemű természetöknél fogva csak ott bírnak jelentőséggel, hol hó- és kőkörgetegek ellen védre van szükség.

A királyhegyi alpesi tenyészlet az általános alpesi flóra jellegét viseli magán. Az erdő-vegetatio határán a fekete és veres áfonya (*Vaccinium Myrtillus* és *Vaccinium Vitis idea* L.), közönséges hanga (*Erica vulgaris* L.) képez átmenetet az alpesi flórába. Mindhárom fölmege a legmagasabb erdő-vegetatio határáig vagyis 1609.3 m. magasságig. A fekete áfonya azonban ily magasba csak ott hatol, hol még valami védben részesül; a veres áfonya felhatol azonban a Királyhegy legmagasabb csúcsára is, de itt már felette ritkán s csak egyes példányokban és kősziklák védve alatt jön elő, valószínűleg madarak által átszállítva. Mind az áfonya, mind a hanga a viasszaszoritott erdő-vegetatio területén a déli s délkeleti oldalon roppant területeket foglal el, úgy hogy ez utóbbitól a virágzás idején egész hegyoldalak piros-lanak s a flórát itt majdnem teljesen ezek képviselik.

Az erdő szélei fölött előjön a százszor szép (*Bel-lis perennis* L.), erdei kökörösín (*Anemone sylvestris* L.), havasi kökörösín (*Anemone alpina* L.), hegyi ciklász (*Geum montanum* L.), utóbbi felette nagy mértékben.

A fűneműek közül a közönséges sás (*Carex vulgaris* L.), juh-csenkesz (*Festuca ovina* L.) és jókori sás (*Carex praecox* Jacq), utóbbi felhatol egész a Királyhegy tetejéig; az alpesi tápláló legelőt majdnem kizárólagosan ezek képezik.

Az erdővegetatio határa fölött, tehát 1609.3 m. magasságon felül a sárga viola vagy árva csk a (*Viola lutea* L.), narancsszínű holgyomál (*Hieracium aurantiacum* L.), aranyos ritkaréj (*Solidago Virga aurea* L.), a Királyhegy tetejéig felhatol az a brutlevelű üszögér (*Senecio abrotanifolius* L.), havasi holgyomál (*Hieracium alpinum* L.), havasi csengetyűke (*Campanula alpina* L.), katika sisakvirág (*Aconitum Napellus* L.) pedig védett, vizenyős helyeken még 1600—1700 m. magasságban is található.

Ezek a királyhegyi alpesi flóra csak leggyakrabban előforduló nemei, magától értetődik, hogy ezzel koránt sincs himerítve a királyhegyi flóra, itt csak a szembeszökőbbeket s a leggyakrabbakat soroltuk fel.

Gazdagon vannak képviselve a mohok és zuzmók, utóbbiak leginkább az éjszaki oldalon.

Az alpesi tenyészetnek elválaszthatatlan növényét képezi még a törpe fenyő (*Pinus pumilio* L.) és boróka fenyő (*Juniperus communis* L.). A törpe fenyő kezdő határa ott van, hol az erdőnek a véghatára t. i. 1609.3 m. magasságban; felhatol egész 1718.8 méterig. Korábbi időben határa a déli oldalon magasabbra terjedett, de azt az 1852-ik évben dúlt tűzvész elpusztította. A visszamaradt száraz gyökök bizonyítják még, hogy határa azelőtt 40—50 méterrel magasabban állott. E tűzvész nevezetes arról, hogy télen január 6-án történt. A Királyhegy emberemlékezet óta ilyen időtájban először volt ment a hótól, s valószínűleg pásztorok, kik juhaikkal fentjártak, okozták ama tűzvészt. A boróka fenyő a törpe fenyő kezdő határán marad hátra, szórványosan akadni még egyes példányokra valamivel magasabban is, de mennél kevesebb számmal.

A törpe fenyűnél jellemző az, hogy a déli s délkeleti oldalon csak szórványosan jön elő, míg az éjszaki oldalon oly terjedelemben, hogy az ott egész messzeterjedő zárt alabokat képez.

A Királyhegy tenyészetéről szólva, nem hagyhatjuk érintetlenül annak állattani ismertetését sem. Mennyiben azonban annak hal-, rák- és vadállománya némi körülményesebb leírást szükségel, ezt az általános ismertetéstől külön választjuk s előre bocsátjuk.

A Királyhegy patakjaiban a pisztráng (*Trutta fario* L.) mindenütt él, de nem oly mennyiségben, mint azt máskülönben megvárhatnók, mert a véd csak az erdők patakjaira szorítkozhatik, mezőn, falvak és gyárak közelében meg van nehezítve az ellenőrzés, miután az erdei védsze-

mélyzet az erdőkben van leginkább elfoglalva, e miatt utóbbi helyeken a felügyelet igen hiányos, s itt valóban sok háborgatásnak és pusztításnak van kitéve a halállomány. Jobb jövőt e tekintetben az oly régen óhajtott halászati törvénytől s a fa-szállításra használt patakok s folyóvizek szabályozásától várunk. Más halnem az itteni patakokban nem fordul elő.

Rák csupán a telgárti határban egy patakban található, mely a Királyszikla alatti hegyoldalból fakad, de a mezőbe érve, lapályos vizenyős völgyben több felé ágazván, folyását lassítja, s lassan csergedezve bokrok s fagyókerek közt a rákok szaporodására kedvező.

A vadállomány a Királyhegy alatti erdőségekben már a legrégebbi időkben jó hírben állott, s azt mai napig is kiérdemli. Már híres királyunk Mátyásnak kedvencz vadászó helye volt ez, s a monda szerint a Királyhegy az ő királyi vadászatainak köszöni nevét.

Emlegetik, hogy a Királyszikla alatt délkeletre fekvő mélyedéses lapály az erdővegetatio határán nagyszerű kilátása és védett helyzete miatt vadászati alkalmakkor pihenő és étkező helyéül szolgált, s a monda tudni akarja, hogy egy ily kirándulása egy sziklán latin fölírással meg is volna örökítve. Ezt feltalálni eddigelé azonban nem sikerült, mert az ott lépten-nyomon látható lapos gneisz-sziklák bármelyike szolgálhatott étkezési helyéül. S ha e mondának volna is valami alapja, akkor az idő vasfoga négy évszázad óta a gneisz-sziklában megsemmisítette volna e máskülönben felette becses emléket. Telgárt községe nevét is — a Thiergarten (vadas kert) német szóból származtatják, mely szintén arra vall, hogy a Királyhegy nagy hírben állott vadállományával.

Az emlős ragadozók közül előjön itt az erdei medve (*Ursus arctos*) és pedig meglehetősen nagy számmal. E nagy terjedelmű erdőségek s az itt bőven tenyésző erdei gyümölcs, mint eper, málna, fekete s veres áfonya, madár berkenye, — továbbá az erdők közelében levő zabföldek s az alpeseken legelésző marha mind oly csemegék, melyek a medvére felette nagy csábító erővel bírnak. A mint azonban az erdei gyümölcs elfogyott, a marha az alpesekről lehajtatott, s a zab betakarítottatott ősszel, kereket old s felkeresi az alantabb fekvésű lombos erdőkben a makkot s egyéb ott tenyésző erdei vad gyümölcsöt. A mint ez is megfogyott, visszatér s téli tanyáját a Királyhegygyel határos Garamfolyó bal partján levő mészhegységekben üti fel, melyek odúkbán jobban bővelkednek, mint az itteni gneisz-sziklák.

A királyhegyi erdőségekben igen kevés tevel, azok is inkább betörve nagy sűrűségekben vagy sűrű széldöntvények alatt.

A medve után a farkast (*Canis lupus*) említhetnők, de ez körülbelül az utolsó 2—3 évtizedben, mióta a strychninnel oly nagy mértékben pusztítják, itt alig jelenkezik.

Sokkal veszélyesebbé lett az utóbbi évtizedekben a hiúz (*Felis lynx*), mely csapása az itteni szép őzállomány-nak. Pusztítása felette nehéz, minek oka abban keresendő, hogy nappal rendszeren megközelíthetetlen helyeken tanyázik s éjjeli kirándulásait is felette nagy óvatossággal teszi. Ennélfogva a vadász csupán a kelepczére s mérgezésre van utalva; ez utóbbi elpusztítási mód az eddigi tapasztalatok szerint még legsikeresebb, különösen ha ez kitett mérgezett vaddal történik s oly helyeken, hol legtöbbet forogni szokott, mit télen nyoma elárul.

A közönségesebb emlős ragadozók közül előjön itt a róka (*Canis vulpes*), a görény (*Foetorius putorius*), a közönséges menyét (*Foetorius vulgaris*), a hölgymenyét (*Foetorius ermineus*), a kövinyest (*Mustela foina*), a nemes nyest (*Mustela martes*), a vadmacska (*Felis Catus*) bár ritkán, s a halászatra oly veszélyes vidra (*Lutra vulgaris*). Mindezek azonban nem oly nagy számmal, mert megkerítésök könnyebb levén, azok folytonosan s kiváló sikerrel pusztíttatnak is.

Sertés vad a királyhegyi erdőségekben nincs, s csak elvétve jönnek által néha egyes példányok a dobsinai s murányi erdőségekből. Ha pusztítások ott oly mértékben fog folytattatni, mint újabb időben, akkor valószínűleg legalább nyáron át itt sem fognak hiányozni.

A jelentéktelenül káros állatokból a borzt (*Ursus meles*) és morgát (*Arctomys alpina*) említhetjük még meg. Borz mindenütt előjön, morga csak a Királyhegy közvetlen szomszédságában levő Orlova hegyén, honnét a foganatba vett alpesi legelő szabályozása után valószínűleg a tulajdonképi Királyhegy és Királyszikla alatt is el fog szaporodni, mert a helyiség itt még kedvezőbb reájok nézve, mint az Orlova alatt. A morga itt csak telepített vad, de eddigelé békén hagyva meglehetősen elszaporodott.

A szárnyas ragadozók a Királyhegyen s vidékén kevésbé képviselve. Azok hazája szabadabb térek s oly helyek, hol a földművelés a vadak szaporasága, illetőleg zsákmányaikra kedvezőbben hat; hol az apróbb vad, mint nyúl, fogoly, fűrj stb. nagyobb számmal fordul elő. Az alpesek szabad területek ugyan, de itt az állatélet kevésbé van képviselve, zárolt erdőkben, a baglyokat leszámítva, a többi

szárnyas ragadozó kevésbé veszélyes, így tehát itten kártekonyságuk is jelentéktelen.

A sasok közül előfordúl itt a kiabáló sas (*Aquila naevia*), a kányák közül a közönséges kánya (*Buteo vulgaris*), az ölyvek közül a héja (*Astur palumbarius*), a verebész ölyv vagy karvály (*Astur nisus*), a vércsék közül a mezei vércse (*Falco tinnunculus*), mely azonban itt nem költ. A baglyok közül csak a füles bagoly (*Strix bubo*) van itt képviselve, mely az itteni vadállományra a szárnyas ragadozók között a legveszélyesebb.

Várjak csak elvéve s csak egyenként mutatkoznak, szarka pedig egyáltalában véve a Királyhegy alatt nincs is.

A hasznos név alatt ismert vadak közül csupán az őz (*Cervus Capreolus*) és a mezei nyúl (*Lepus timidus*) jön itt elő, előbbi igen szép számmal, a nyúl kevésbé, úgy hogy az őzállomány legalább 50%-al magasabbnak vehető, mint a nyúlállomány.

Szarvas (*Cervus elaphus*) a szomszédos murányi és polomkai erdőségekben meglehetősen szép számmal van, ezeket az úgynevezett murányi erdőségektől csak a Garam vize választja el. Csodálatos azonban, hogy, míg ezen erdőségekből a szélrózsa minden irányában szétszéledtek, a Királyhegytől annyira idegenek, hogy itt eddigelé egy sem mutatkozott. Valószínűleg az itteni magas fekvés s teljesen zárt erdők kívánalmaiknak nem annyira felelnek meg, mint a murányi erdőségek, melyek nagyjából 1000—1200 m. magas fensíkon állanak, s számos és terjedelmes hegyi réttekkel váltakoznak.

E vadnak s a morgának meghonosítása Beauregard Lajos, erdőigazgató úrnak, az érdeme, ki az általános vadászat érdekében is itten sokat tett.

A hasznos név alatt ismert szárnyas vadból előjön a királyhegyi erdőségekben a császármadár (*Tetrao bonasia*), a nyírfa (*Tetrao tetrix*), a süketfa (*Tetrao urogallus*), mind a három igen szép számmal. A császármadár és süketfa leginkább a mélyebben fekvő erdőségekben, a nyírfa leginkább az alpesek közelében tartózkodik; hogy e három vad itt annyira elszaporodott, ez a kellő védek köszönhető és azon utánjárásnak, mely itt a ragadozó állatok elpusztítására fordítatik. A szárnyas vadra a nyest, görény, menyét és a róka a legveszélyesebb.

Süketfa a Királyhegy minden oldalán előfordúl, legtöbb azonban a pusztapolói oldalon; ennek kedvéért a Királyhegy tulajdonosa, Ágoston herczeg ő királyi fensége,

Pusztapolón szép vadászlakot építtetett, körülte pedig csinos parkot s az erdőben sétányokat alakíttatott. Itt szokott ő minden tavasszal megszállni s a dürgés idején süket fajokra vadászni.

A rendes vadászat tárgyát képező szárnyasok közül fölemlíthetjük még a fürjet (*Perdix coturnix*), harist (*Crex pratensis*) és a foglyot (*Perdix cinerea*).

Mindhárom leginkább mezőgazdasági területeken, de néha alantabb fekvésű erdei vágásokban is található. Általában véve azouban e három vad ezen a vidéken igen gyér számban fordul elő.

A szárnyasok közül előjön az éneklők közül a veresbegy (*Sylvia rubecula*), ökörszem (*Troglodytes parvulus*), mezei pacsirta (*Alauda arvensis*), hegyi pacsirta (*Alauda arborea*), közönséges pinty (*Fringilla coelebs*), közönséges sármány (*Emberiza citrinella*), kenderike (*Fringilla cannabina*), tengelicze (*Fringilla carduelis*), közönséges csíz (*Fringilla spinus*), pirók (*Fringilla Pyrrhula*), veresfark (*Sylvia phoenicurus*), keresztcsőr (*Loxia curvirostra*); a czinkék közül a szénczinke (*Parus major*), kék czinke (*Parus coeruleus*), búbos czinke (*Parus cristatus*), hosszúfarkú czinke (*Parus caudatus*), havasi czinke (*Parus borealis*), hegyi czinke (*Parus ater*); a rigók közül: a fenyő rigó (*Turdus pilaris*), énekes rigó (*Turdus musicus*), fekete rigó (*Turdus maerula*); az alpeseken: a kővirigó (*Turdus saxatilis*) s az örvös rigó (*Turdus torquatus*), a köcsök (*Saxicola oenanthe*); a harkályok közül: a fekete harkály (*Picus Martius*), zöld harkály (*Picus viridis*), nagy tarka harkály (*Picus major*), középszerű tarka harkály (*Picus medius*), a fakúsz (*Certhia familiaris*); a szajkók közül: a közönséges szajkó (*Garrulus glandarius*), és a fekete szajkó (*Caryocatactes nuci-fraga*); ezeken kívül előjön még: a kakuk (*Cuculus canorus*), az örvös galamb (*Columba palumbus*), a büdös banka (*Upupa epops*), a lappantyú (*Caprimulgus europaeus*), a tövisszűrő gébics (*Lanius excubitor*), a közönséges billegény (*Motacilla alba*), a sárga billegény (*Motacilla boarula*), az erdei szalonka (*Scolopax rusticola*), s télen által a selyemfarkú locska (*Bombycilla garrula*).

Az eddig elmondottakkal koránt sincs kimerítve a Királyhegy botanikai és zoologiai leírása, ez csak vázlatos kép, melyet kiegészíteni szaktudósok vannak hivatva, Célunk

volt, hazánk e nevezetes hegye iránt csupán az érdeket felébreszteti, melyet eddig oly csekély figyelemre méltattak.

Az érdeklődők számára talán nem lesz felesleges annak geographiai helyzetét is körülményesebben leírni.

A Királyhegy a Magas-Tátrától, illetőleg annak lábától 30—35 kilm.-nyi távolban fekszik. Legkényelmesebben hozzáférhető Pusztapolótól s Sumjác községéből; előbbi a Poprád-Dobsina-sztraczenai országúton, utóbbi a Poprád-breznóbányai útvonalon fekvő vereskői vasgárteleptől kissé félre, mintegy félóra járásnyira esik.

Pusztapolo Poprádhoz kocsin egy hajtás, Sumjác két hajtás, vagyis Poprádhoz Pusztapolo 3, Sumjác az etetést is hozzá számítva 6 óra.

A Királyhegyre a gyakorlott hegyjáró Pusztapolóról három óra alatt jut fel.

Legkényelmesebb útja innét a Göllnicz, vagy a mint itt nevezik, a Hnilecz-patak völgye, mely egész az alpesekre fölvezet, honnét az út a Királyhegyre fel maga magát mutatja. Útja a pusztapolói korcsmától kezdve mindaddig, hol a Göllniczbe egy mellék-patakocska szakad, széles és kényelmes erdei út, mely a két patak összefolyásánál kétfelé ágazik el, innét a balra vezető, járatlanabb út az igazi, s ez különben mindenütt felette kellemes, egész az alpesekre fel, jól zárolt fenyves erdőkön vivén keresztül. Terhesebbé csak második felében válik, honnét a tetőig mindig meredekebb lesz.

Sumjác községéből a felmenetel a falutól jobbra kiemelkedő gerinczen történik s jóval terhesebb mint Pusztapolóról. Jó hegyjáró innét is feljuthat $2\frac{1}{2}$ óra alatt; Telgártról a fölmenetel még nehézkesebb, de mindazonáltal nem hosszabb mint Pusztapolóról.

Teplicska az országútból félreesvén, különben is útja a jelzett három között a legterhesebb lévén, kirándulásokra nem igen ajánlható.

Pusztapolótól Eleskő vagyis a híres Dobsinai-jégbarlang kis félóra, Sztraczena 1 óra, Dobsina $2\frac{1}{2}$ óra, Vereskő $1\frac{1}{2}$ óra, Murány $3\frac{1}{2}$ óra, a murányi vár pedig 3 óra, mind kocsin számítva.

Az itt felsorolt helyek közlekedési útjainak környéke legszebb hegyvidékeinkhez tartozik s természeti szépségekben lépten-nyomon oly gazdag, hogy azt e tekintben hazánk valódi gyöngyének nevezhetjük.